

KÖZÖS KERESKEDELEMPOLITIKA

A kereskedelempolitika a kezdetektől az EK egyik legfontosabb eszköze. Ez a fejezet a következő kérdésekre keresi a választ. Miért van szükség közös kereskedelempolitikára? Melyek a közös kereskedelempolitika alapelvei, céljai, eszközei? Milyen típusú kereskedelmi kapcsolatokat épített ki az EU a kívülálló országokkal?

1. Miért van szükség közös kereskedelempolitikára?

A GATT 24. cikkelye kimondja, hogy a vámunió közös külső vámokat (common external tariffs, CET) és egyéb közös intézkedéseket kell, alkalmazzon. A Közösség – a szubszidiaritás alapelveire épülő közös kereskedelempolitika kialakításával – már a kezdetektől túllépett ezen az elváráson. Számos oka van annak, hogy erre a lépésre, vagyis a kereskedelempolitika közösségi szintre emelésére miért is volt szükség. Ezek közül csak néhányat sorolunk itt fel, a teljesség igénye nélkül:

- Az áruk szabad belsőpiaci mozgása mellett az eltérő nemzeti politikák *negatív externáliákat* eredményeznek. (Pl.: az import a legkisebb importterhet alkalmazó országnál lép be a Közösség területére, ami a szállítási és elosztási költségek módosulását eredményezheti).
- A nemzeti kereskedelempolitikák fenntartása sértené az *egységes versenyfeltételek* alapelvét is. Gondoljunk csak arra, milyen piaci torzításokat eredményezne, ha az egyes tagállamok saját maguk határoznák meg az exporttámogatás, vagy egyéb exportintézkedések szintjét!
- A tagállamok együttesen *nagyobb alkuerőt* képviselnek a nemzetközi tárgyalásokon, mint külön-külön, így kedvezőbb nemzetközi kereskedelempolitikai feltételek biztosíthatóak.
- Minél ambiciózusabb az egységes belső piac, annál fontosabbá válik az *egységes, átlátható jogrendszer*, különösen a vámkezelések terén. Bár a Maastrichti Szerződés csak vámjogi harmonizációt ír elő, 1992-ben mégis közös vámkódex (common custom code) lépett életbe, így az Amszterdami szerződés már törölte a harmonizációs követelményt. Mindezek ellenére az EU-ban nincs közös vámapparátus, a vámkezelést a szubszidiaritás elve alapján a tagállamok végzik.

2. A közös kereskedelempolitika alapelvei és céljai

A Római Szerződés alapján meglehetősen nehéz felvázolni a közös kereskedelempolitika kereteit. Szemben a Közös Agrárpolitikával és a versenypolitikával, a kereskedelempolitikai célkitűzések gyakran implicitek, nem egyértelműek.

A Maastrichti Szerződés óta a kereskedelempolitika *alapelve: nyitott piacgazdaság szabad versennyel*. Ez az alapelv természetesen nem jelenti azt, hogy az EK hirtelen felhagy minden protekcionista intézkedéssel. Sokkal inkább arról van szó, hogy a Közösség nem folyamodik a protekcionizmus korábbi, a kereskedelmet erősen torzító eszközközkhöz.

A közös kereskedelempolitikára vonatkozó főbb rendelkezéseket a Római Szerződés 131-134. cikkelyei tartalmazzák. A 131. cikkelyben megfogalmazott *célok* jó szándékok listájának tekinthetők:

- Hozzájárulás a világkereskedelem harmonikus fejlődéséhez;
- A nemzetközi kereskedelmi korlátozások progresszív csökkentése;
- A vámkorlátok csökkentése.

A célok azt sugallják, hogy a Közösség kész a protekcionizmus csökkentésére, és hozzá kíván járulni a nemzetközi kereskedelem liberalizációjához. Vannak azonban olyan területek, ahol a célkitűzések csak nagyon lassan érvényesülnek: mezőgazdaság, textil és ruházat, autók, szén és acél, hajógyártás és általában a szolgáltatás.

A fenti alapelvek és célok megvalósítására a kereskedelempolitika eszközei, és a kereskedelmi megállapodások révén kerül sor. Először a közös kereskedelempolitika eszközei kerülnek áttekintésre.

3. A közös kereskedelempolitika eszközei

Az alkalmazható eszközök tekintetében a Szerződés nem igazán precíz. A 133. cikkely csak példászerűen sorol fel eszközöket: vámok, dömpingellenes intézkedések és kereskedelmi megállapodások. Az alkalmazható eszközök felsorolása tehát, messze nem teljes. A teljességre nem is lehet törekedni, hiszen a modern protekcionizmus nagyon „kreatív”, a protekcionizmus hagyományos eszközeinek a háttérbe szorulásával újabb és újabb „kereskedelmtorzító” eszközök jelennek meg. További problémát okoz a kereskedelempolitika által lefedett területek bővülése is. A kereskedelempolitika ma már nemcsak az áruk kereskedelmére koncentrálnak, hanem a szolgáltatásokkal, a szellemi tulajdonjog védelmével kapcsolatos kérdések is előtérbe kerülnek.

Az áruforgalomban használt legfontosabb kereskedelempolitikai eszközöket az 1. táblázat, azoknak a nemzeti jólétre gyakorolt hatásainak az összegzését pedig a 2. táblázat tartalmazza. (A jóléti hatások itt csak ismétlésként kerülnek áttekintésre, hiszen annak kifejtésére a Világgazdaságtan tárgy keretében korábban már sor került.)

1. táblázat: A közös kereskedelempolitika főbb eszközei (áruforgalom)

Eszköz	Alkalmazás szintje	Megjegyzés
Vám	EU	Szerződéses vagy autonóm
Kvóta	EU	GATT Uruguay-forduló után nem jellemző
Vámkvóta	EU	Kedvezményes vámtétel melletti import
Önkéntes exportkorlátozás	EU/nemzeti	WTO tiltás
Antidömping vám	EU	Max. 5 év
Árszabályozó előírások	EU	Pl.: küszöbár, minimális importár
Szabályok, előírások	EU/nemzeti	Általában technikai jellegűek
Exporttámogatás	EU	Kizárólag mezőgazdaság
Belső támogatás	EU/nemzeti	EU és WTO szabályok
Engedélyek	nemzeti	Belső piac, szigorú szabályok

2. táblázat: Egyes kereskedelempolitikai eszközök jóléti hatásai

	Vám	Exporttámogatás	Kvóta	Önkéntes exportkorlátozás
Termelői többlet	+	+	+	+
Fogyasztói többlet	-	-	-	-
Költségvetés	+	-	0 (járadék)	0 (külföldi járadék)
Nemzeti jólét	változó	-	változó	-

Megjegyzés: + növekmény; - csökken; 0 semleges.

Vámok

A közös kereskedelempolitika leggyakrabban alkalmazott eszköze a *közös külső vám*. A Kombinált Nomenklátúra (Combined Nomenclature, CN), amely az egyes termékekre alkalmazandó vámtételt tartalmazza, több mint 10000 terméket tartalmaz. Az EU átlagos vámszínvonala a GATT Uruguay-forduló implementációs időszakát követően 6,4%. A vámok szintje azonban szektoronként és termékenként is igen nagy szóródást mutat. Az ipari termékek átlagos vámszínvonala 4%, a mezőgazdasági termékeké 16% körül alakul. Vannak azonban kiemelkedően magas, akár több száz százalékos vámtételek is (elsősorban néhány kiemelkedően érzékeny mezőgazdasági terméknel).

Jogi szempontból a vámok szerződéses vagy autonóm (egyoldalúan megváltoztatható) vámok. Az EU azonban többnyire a szerződéses vám valamilyen formáját alkalmazza. A kiindulási alap a WTO megállapodás keretében szerződött legnagyobb kedvezményes vám. Kiterjedten alkalmaz azonban az EU preferenciális (kedvezményes) vámokat is.

A vámkivetés módja szerint az EU alkalmaz értékvámokat (ad valorem vámokat), specifikus-, valamint vegyes vámokat. A termékek zömére értékvám vonatkozik, ám a Közösség szempontjából érzékenynek minősülő termékekre (elsősorban mezőgazdasági és élelmiszeripari) termékekre a nagyobb importtal szembeni védelmet biztosító specifikus vagy vegyes (érték + specifikus) vámot alkalmazza a Közösség. Ez utóbbi esetben általában az importár függvényében határoznak meg kiegészítő specifikus vámot. (Alkalmazása leginkább a gyümölcs és zöldség importjánál figyelhető meg.)

20%-os levonást követően a vámokból származó bevételek az EU költségvetésbe kerülnek. A levont 20%-nyi rész fedezi az importőr ország vámadminisztrációjának a költségét.

Nem vámjellegű korlátozások

A vámok mellett az EU hagyományosan széleskörűen alkalmaz nem vámjellegű korlátozásokat is az import korlátozására. Azok jelentősége azonban lényegesen csökkent a WTO Uruguay-fordulója óta, ahol külön megállapodás született a nem kereskedelmi korlátozásokról (non tariff barriers, NTBs). A nem vámjellegű eszközök közé a mennyiségi korlátozások (pl.: importkvóta, önkéntes exportkorlátozás), az ár-szabályozó intézkedések és

egyéb korlátozások (pl.: engedélyezés, antidömping intézkedések, egészségügyi vagy biztonsági előírások) tartoznak.

A WTO általában tiltja az importra vonatkozó mennyiségi korlátozásokat. Ma már az EU is csak néhány területen alkalmaz mennyiségi korlátozást (textil és ruházat, banán, vas és acél), és ezek helyét is fokozatosan vámok veszik át.

A kereskedelmet leginkább torzító eszközök visszaszorulásával párhuzamosan egyre gyakrabban kerülnek alkalmazásra az importkorlátozás egyéb formái. Az EU például, viszonylag gyakran alkalmaz antidömping intézkedéseket. (Dömpingről általában akkor beszélünk, ha az exportár alacsonyabb, mint az exportőr hazai ára. Ilyenkor az exportőr célja piacszerzés, tisztességtelen verseny). Amennyiben a dömping anyagi kárt okoz, a WTO szabályok lehetővé teszik dömpingellenes intézkedések bevezetését. Az EU esetében erre elsősorban vas- és acélpári termékek, elektronikai cikkek, és vegyszerek esetén kerül sor. Ellenintézkedésekre (kiegyenlítő vám) van lehetőség akkor is, ha az exportőr ország exporttámogatása anyagi kárt okoz a hazai piacon. Erre rendkívül ritkán kerül sor. A WTO védőzáradék is lehetővé tesz különböző védőintézkedéseket (általában kiegészítő vámok formájában), ha az importár túlzottan alacsony.

A Közösségbe importált termékeknek eleget kell tenniük bizonyos egészségügyi, biztonsági és környezetvédelmi előírásoknak, szabályoknak. Az EU vagy a tagállam szintjén meghatározott műszaki előírások betartása kötelező. A vonatkozó rendeletek kiterjedhetnek a termék jellemzőire, az előállítás folyamatára, de jelölésekkel, csomagolással kapcsolatos követelményeket is előírhatnak. (Gépek esetén például, előírhatnak zaj- és kibocsátási korlátokat, címkézésnél érvényesíthetők egészségügyi szempontok stb.) A különböző standardoknak, szabályoknak való megfelelés, illetve annak bizonyítása többletköltséget róhat az exportőrre. Ezért az ilyen eszközökre is igen komoly nemzetközi szabályok, megállapodások vonatkoznak (WTO Megállapodás a Kereskedelem Technikai Korlátairól, WTO Megállapodás az Állat- és Növény-egészségügyi intézkedésekről.) E terület érzékenységét jelzi, hogy napjainkban a Közösséget érintő kereskedelmi viták zöme éppen ezen a területen jelentkezik (pl.: hormonkezelt marhahús importjának a tilalma, a genetikailag módosított élelmiszerekre vonatkozó címkézési követelmények stb.).

4. A kereskedelmi kapcsolatok típusai

Az EU széleskörűen kötött preferenciális (kedvezményes) kereskedelmi megállapodásokat. Ilyen megállapodások kezdetben a szomszédos országokkal és a korábbi gyarmatokkal léptek életbe, ma már azonban mindenféle földrajzi és történelmi kapcsolatokat nélkülöző országokkal, régiókkal is születnek ilyen kapcsolatok. A kiterjedt preferenciális rendszer következtében a kialakult a kereskedelmi kapcsolatok hierarchiája (ld. 1. ábra).

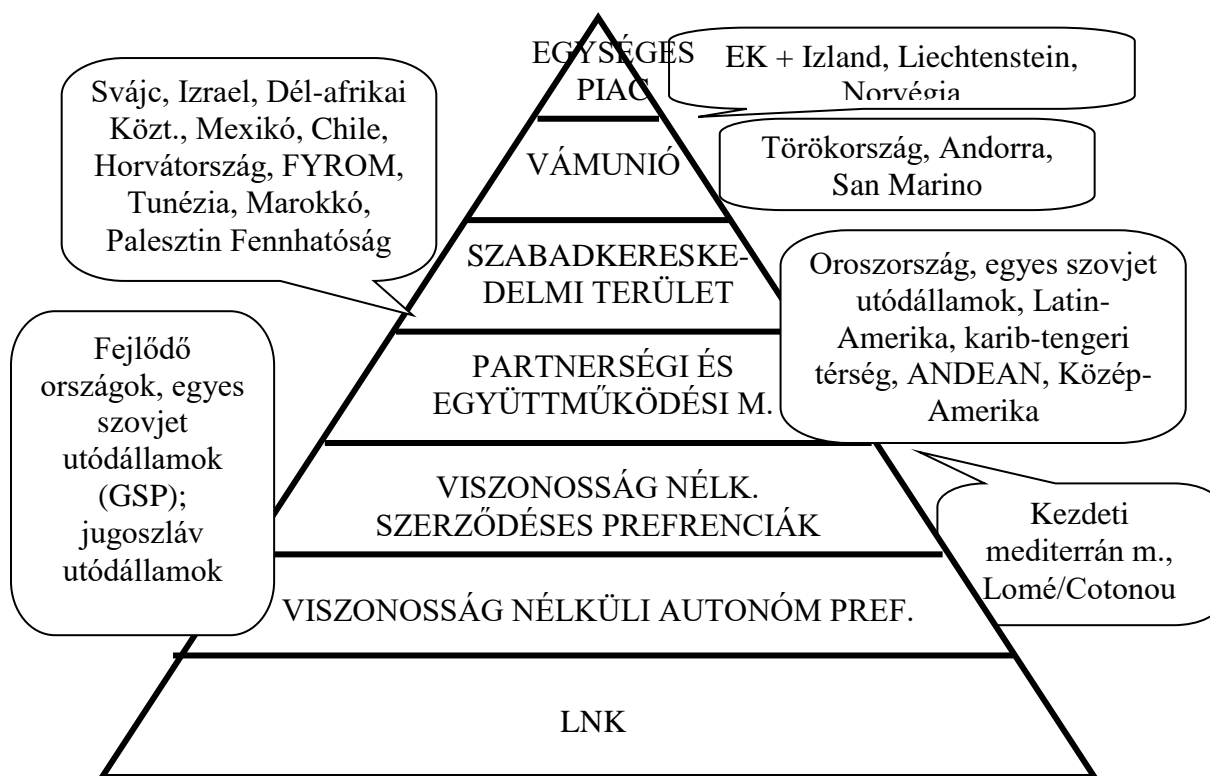
A kereskedelmi kapcsolatok leírásáról (az agrárkereskedelmi kapcsolatok példáján keresztül) ld. Halmai Péter (szerk.) (2002): Az Európai Unió agrárrendszere című könyv 2.5. fejezetét (64-70. oldal). A továbbiakban itt csak a könyv megjelenése óta bekövetkezett legfontosabb változásokra koncentrálunk, azokra is csak felsorolás jelleggel.

2006-tól jelentősen változott az *Általános Preferencia Rendszer* (GSP). 2006-tól 3 alrendszer lépett életbe:

- 1) általános rendszer: vámmentesség vagy vámkedvezmény bizonyos termékekre;

- 2) GSP+: többletkezdvezmény (nemzetközi ember- és munkajogi standardok, bizonyos környezetvédelmi előírások betartása és kábítószer elleni harc esetén);
- 3) Fegyverek kivételével minden (everything but arms, EBA): vám- és kvótamentes piacra jutás minden termékre. Fokozatos bevezetés: banán (2006), rizs, cukor (2009). 49 legkevesbé fejlett országra vonatkozik.

1. ábra: EU kereskedelmi kapcsolatok típusai

A rendszer újdonsága a koncentráció is. Amennyiben az adott ország importja meghaladja a teljes GSP import 15%-át, a preferencia megszűnik.

Az *ACP országokkal* (78 ország) aláírt LOMÉ megállapodások helyét fokozatosan az immár viszonyosságon alapuló partnerségi megállapodások veszik át. A gazdasági partnerségi megállapodások célja az érintett országok világgazdasági integrációjának az elősegítése. Az új megállapodások várhatóan 2008-tól lépnek életbe. A megállapodás 4 fő pilléren nyugszik:

- 1) Partnerség (EU piacnyitás, ACP: kínálati kapacitások erősítése, tranzakciós költségek csökkentése)
- 2) Regionális integráció (ACP)
- 3) Fejlesztés (EPA integrációja ACP fejlesztési politikába, EU támogatási politikába)
- 4) WTO kapcsolat.

Átalakulnak a korábbi *mediterrán megállapodások* is (Tunézia, Izrael, Marokkó, Jordánia, Egyiptom, Algéria, Libanon, Szíria, Tunézia, Marokkó, Palesztin Fennhatóság), helyüket társulási megállapodások veszik át. Az új megállapodások célja: stabilitás és béke; gazd-i és

pü-i partnerség, euro-mediterrán szabadkereskedelmi övezet 2010-ig; társadalmi és kulturális partnerség; regionális integráció. A legfontosabb kereskedelmi intézkedések: ipari termékek esetén vámmentes piacra jutás; mezőgazdaságban progresszív liberalizáció; szolgáltatás és beruházás fokozatos liberalizálása; viszonyosságon alapuló kedvezmények. Mindehhez az EU pénzügyi és technikai segítséget nyújt (MEDA).

Átalakul a *Balkán* országaihoz fűződő kapcsolat is. Bulgária, Románia: Európa Megállapodás. Nyugat-Balkán: Stabilizációs és Társulási Megállapodás (autonóm kedvezmények, később viszonyosság). Törökország: vámunió, Társulási Megállapodás.

Az EU kereskedelmi kapcsolatai tehát igen jelentős átalakuláson mennek keresztül. A korábbi hierarchia rendszer egyre laposabbá válik. Az új típusú megállapodások számos ponton eltérnek, mégis sok közös jellemzőjük van:

- Regionális integráció ösztönzése
- Majd régiók közötti szabadkereskedelmi megállapodás az EU-val
- Viszonyosságon alapuló kedvezmények
- Ipari termék vámmentes piacra jutás, mezőgazdasági termékeknél fokozatos liberalizáció
- Liberalizáció fokozatosan kiterjed a szolgáltatásokra és a beruházásra is
- Versenypolitika előtérbe kerülése.

Felhasznált irodalom

- El-Agraa, A. M. (2004): The European Union. Economics and Policies. FT Prentice Hall, Harlow, England
- Halmai, P. (szerk.) (2002): Az Európai Unió agrárrendszere. Mezőgazda Kiadó, Budapest
- Molle, W. (2001): The Economics of European Integration: Theory, Practice, Policy. Ashgate Pub. Co.
- Pelkmans, J. (2001): European Integration: Methods and Economic Analysis. FT Prentice Hall

http://www.europa.eu.int/comm/trade/index_en.htm